

نشانه‌های مناظره باطل / پرهیز از حق مطلق دانستن خود در مناظرات

یک قرآن پژوه در تبیین بحث جدال احسن در قرآن و روایات تأکید کرد: جدال احسن خیلی به جدال بالباطل (مراء) نزدیک است و اگر انسان معیارهای اخلاقی را رعایت نکند...

یک قرآن پژوه در تبیین بحث جدال احسن در قرآن و روایات تأکید کرد: جدال احسن خیلی به جدال بالباطل (مراء) نزدیک است و اگر انسان معیارهای اخلاقی را رعایت نکند، به مراء که خلاف اخلاق و خلاف شریعت است، دچار می شود که آن هم حرام است. حجت الاسلام مهدی رستم نژاد قرآن پژوه و عضو هیئت علمی جامعة المصطفی العالمیه در گفتگو با خبرنگار مهر، درباره مناظره صحیح و تعبیر قرآنی آن «جدال احسن گفت: در قرآن در آیه 125 سوره نحل یک جا واژه «احسن به کار رفته است " ادعوا الی سبیل ربک بالحکمة والموعظة الحسنة و جادلهم بالتی فی احسن ". در این آیه به سه گروه از انسانها اشاره شده است.

وی افزود: بر اساس آیات قرآن، انسانها در پذیرش کلام حق سه دسته هستند؛ یک گروه استدلالی هستند و دنبال مسائل برهانی هستند و برای آنها اقامه دلیل اهمیت دارد که خداوند می فرماید: "ادعوا الی سبیل ربک بالحکمة" حکمت اشاره به همین برهان و استدلال دارد. گروه دیگری هستند که عاطفی ترند و تابع احساسات هستند که برای آنها موعظه حسنه راه خوبی است تا آنها را به حق برساند. اما گروه دیگری هستند که یک لجاجت و یکدندگی دارند و حق ناپذیری در آنها هست که برای ایشان باید از طریق جدال احسن وارد شد.

این استاد دانشگاه تصریح کرد: جدال در واقع به معنای کوتاه آمدن ابتدایی در مقابل طرف مناظره و بحث است. جدال در واقع یک نوع همراهی برای اقرار گرفتن و استفاده کردن از مقبولات طرف مقابل برای نشان دادن حق است. این یک فرمول است که در قصص انبیاء بعضا اشاراتی به این مسئله وجود دارد. مثلا در سوره انبیاء از آیه 86 به بعد گفتگوی حضرت ابراهیم (ع) با قوم خودش را داریم که نوعی از جدال احسن مورد تأکید قرآن را می بینیم که حضرت ابراهیم (ع) نوعی مماشات با ماهپرستان، ستارهپرستان، بتپرستان و خورشیدپرستان کرده است که سرانجام از مقبوله آنها استفاده کرده و آنها را به سمت حق راهنمایی و دعوت کرده است.

حجت الاسلام رستم نژاد افزود: نمونه دیگر در قرآن کار مؤمن آل یاسین است. خداوند دو پیغمبر را فرستاد که آنها برخوردی استدلالی و برهانی داشتند که مردم آنها را کشتند اما خداوند سومی را فرستاد که از راه جدال احسن وارد شد یعنی با آنها همراهی و مماشات کرد و کم کم از مقبولات آنها استفاده کرد و آنها را به مسیر حق رهنمون شد. در قرآن جدال دو قسم شده است؛ جدال اگر احسن نباشد؛ قطعا باطل است؛ در سوره غافر آیه 5 می فرماید: «و همت کل امة برسولهم لیاخذوه و جادلوا بالباطل لیدحضوا به الحق فأخذتهم فکیف کان عقاب؛ و هر امتی آهنگ پیامبر خویش کردند که او را بگیرند و به باطل با او جدل کردند تا حق را به این وسیله بشکنند. اگر مناظره برای اثبات حق و در مسیر حق و خدا باشد جدال احسن است و اگر در مسیر حق نباشد؛ جدال باطل است.

معیار تشخیص جدال باطل و از جدال احسن

وی با بیان اینکه مرز میان جدال باطل و جدال احسن خیلی مهم است؛ افزود: نشانه ها و کدهای آنها دقیقا در مقابل یکدیگرند. در تعریفشان که یکی در مسیر احقاق حق است و دیگری در مسیر ابطال حق و احقاق باطل است اولی می شود «جدال احسن و دومی می شود «جدال بالباطل که نام دیگری آن «مراء است که قرآن می فرماید: "أفتمارونه علی ما یری" " تومارون از همین واژه مراء گرفته شده است و مراء یعنی مباحثه ای که در مسیر حق نباشد که در اسلام حرام است.

عضو هیئت علمی جامعة المصطفی در مقایسه جدال احسن و جدال بالباطل، گفت: اول این دو ماهیتا با هم متفاوت هستند یعنی در جدال احسن از عنصر حق برای رسیدن به حق و با انگیزه الهی استفاده می شود، در حالیکه در جدال به باطل برای اثبات باطل با عناصر و اسباب باطل بهره می برند.

وی در ادامه به آداب مناظره اشاره کرد و افزود: یک بخشی از آداب محتوایی و یک بخشی رفتاری و روشی است؛ محتوایش این است که مطالبی که در مناظره گفته می شود باید علمی و قطعی باشد؛ یعنی اگر مطالب از چارچوب علم و یقین خارج باشد و بر اساس حدس و گمان باشد «مراء است نه جدال. نکته دوم باید مطالب ارائه شده در مناظره، استدلال پذیر باشد یعنی عقل بپذیرد

چون اگر خلاف عقل باشد، جدال باطل می شود. قرآن می فرماید: "قل هاتوا برهانکم" بنابراین کسی که مطلبی می گوید که نمی تواند برای آن استدلال بیاورد؛ مراء می شود. و من الناس من يجادل في الله بغير علم ولا هدى" هدی اشاره به عدم استدلال پذیری دارد.

حجت الاسلام رستم نژاد به روشهای صحیح مناظره بر اساس آیات و روایات اشاره کرد و گفت: اولین مطلب بی طرفی در حین بحث است یعنی پرهیز از حق دانستن مطلق خود و بر باطل بودن مطلق طرف مقابل. قرآن از پیامبران وقتی نقل می کند می فرماید: "انا و ایاکم لعلی هدی او فی ضلال المبین" پیامبر با اینکه شکی در حقانیت خود ندارد اما در مقام مناظره می گوید من یا شما، یعنی یکی از ما بر حق یا بر ضلالت هست. در قصه مباحله هم چنین مطلبی را می بینیم که می فرماید: "قل تعالوا ابنائنا و ابنائکم". در مناظره باید طرف دیگر را شریک گفتگو گرفت نه اینکه او را باطل صرف و خود را حق مطلق دانست.

وی پرهیز از بدگفتاری و محترمانه سخن گفتن را دیگر ویژگی روش صحیح مناظره توصیف کرد و افزود: قرآن به حضرت موسی و هارون می فرماید اگر می خواهید با فرعون صحبت کنید باید قول لین داشته باشید. حتی هابیل قبل از اینکه توسط برادرش قابیل به قتل برسد در مناظره می گوید: تو اگر بخواهی مرا بکشی من این کار را نمی کنم. چقدر لحن کلام محترمانه است و جالب است در قرآن به مسلمین دستور می دهد به بتهای کفار توهین نکنید که باعث توهین به مقدسات شما می شود. محترمانه سخن گفتن یکی از بهترین معیارها در روش مناظره است.

رعایت عملی معیارهای اخلاقی در مناظرات

این قرآن پژوه تأکید کرد: پرهیز از بدرفتاری اولین معیار اخلاقی در مناظره است که برای خود زیرمجموعه هایی دارد که یکی از آنها حسن استماع و درست شنیدن است. قرآن می فرماید: "الذین یستمعون القول" درست توجه کردن به سخن طرف است و بعد از آن اتباع احسن یعنی حق پذیر باشد "الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه أولئك الذین هداهم الله وأولئك هم أولوا الألباب" یعنی اینطور نیست که همه گفته های طرف مقابل باطل باشد؛ هرگز اینچنین نیست و یا همه گفته های من حق است مگر من معصوم هستم. باید دو طرف مناظره بدانند که بخشی از سخنانشان حق است و ممکن است مطالب و تصورات باطلی هم داشته باشند لذا در مناظرات اهل بیت(ع) می بینیم که وقتی فردی مثل «#171;ابن ابی العوجاء (کافر)» می آمد و با امام صادق(ع) مناظره می کرد در میانه بحث امام می فرمود: "صدقت" یعنی اینجا را مثلاً راست گفتی.

حجت الاسلام رستم نژاد افزود: در مناظره نقدها باید متوجه نظرها باشد نه شخص که بسیار مهم است. لذا برخورد ناپسندیده با شخص طرف گفتگو، تند و عصبانیت، پریدن در میان سخن، عصبانی کردن طرف مقابل با عبارت تحریک آمیز، انگشت گذاشتن بر ضعفهای شخص نه نظرش، افشاگری رازهای طرف، وارد شدن به حریم خصوصی فرد و... از بدرفتاریهای اخلاقی و از نشانه های مراء است و جدال بالباطل است. چون جدال احسن روی نظر و برنامه و ایده حرف می زند نه روی شخص و اطرافیان شخص.

این قرآن پژوه حق پذیری و عدم اصرار بر باطل را ویژگی دیگری از یک جدال احسن برشمرد و گفت: شخص مناظره کننده وسط بحث متوجه می شود که همه یا بخشی از حرفش باطل است اما اصرار می کند. این اصرار و لجاجت کردن بعد از فهم حق نشانه مراء و جدال باطل است. اخلاق دینی به ما اجازه نمی دهد وقتی متوجه باطل بودن فکر و رفتار خود شدیم بر آن اصرار کنیم. قرآن می فرماید: چه کسی ظالم تر از این گروه که دروغ بر خدا ببندند و یا تکذیب حق بکنند بعد از اینکه حق را فهمیدند". بحث مراء و جدال احسن خیلی به هم نزدیک هستند چون اساس کار دین در مناظره اول برهان، بعد از آن موعظه حسنه و سپس جدال است. جدال احسن خیلی به جدال بالباطل نزدیک است و اگر انسان معیارهای اخلاقی را رعایت نکند، به مراء که خلاف اخلاق و خلاف شریعت است، دچار می شود که آن هم حرام است.